

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ
ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

СОЛИҚ ВА ҲАЁТ

ЭЛЕКТРОН ИЛМИЙ
ОММАБОП ЖУРНАЛ

www.soliqvahayot.uz

**“СОЛИҚ ВА ҲАЁТ” ЭЛЕКТРОН ИЛМИЙ-ОММАБОП ЖУРНАЛИ
ТАҲРИРИЯТИ ҲАЙЪАТИ ТАРКИБИ**

Таҳририят кенгаши раиси: и.ф.д. Юсупов Кахрамон Ахмедович

Бош муҳаррир: и.ф.д. проф. Курбанов Зият Ниязович

Таҳририят аъзолари:

и.ф.д. Қудбиев Шерзод Давлатович

и.ф.д. проф. Засько Вадим Николаевич (Россия Федерацияси)

и.ф.д. проф. Роздольская Ирина Владимировна (Россия Федерацияси)

ю. ф. д. проф. Рустамбаев Мирзаюсуп Хакимович

т.ф.д.доц. Акбаралиев Бахтиёр Бакирович

и.ф.ф.д. PhD Вассилис Полименис (Греция)

и.ф.н. доц. Эргашев Зафар Тоштургунович

и.ф.д. проф. Тошматов Шухрат Аманович

и.ф.д. проф. Ҳотамов Комил Раббимович

и.ф.д. проф. Қўзиева Наргиза Рамазановна

и.ф.д. проф. Худойқулов Садриддин Каримович

и.ф.д. проф. Исманов Иброҳим Набиевич

и.ф.д. проф. Ўрманов Жаҳонгир Жалолиддинович

и.ф.д. проф. Уразов Комил Бахрамович

и.ф.д. проф. Исаев Фахриддин Икромович

Маъсул муҳаррир: Назаров Абдукарим Кушарович

Веб администратор: Қуйлиев Улуғбек Рашидович

МУНДАРИЖА

<i>Alimxanova D.A.</i>	<i>Mintaqalarni eksport salohiyatidan samarali foydalanish yo'llari</i>	4
<i>Fazliddinova Z.A.</i>	<i>Mintaqani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi tahlilida geoaxborot texnologiyalarini (GIS) katta ma'lumotlar (Big data) bilan integratsiyalashuvi</i>	14
<i>Isroilov B.I., Qurbanov Z.N., Ibragimov B.B.</i>	<i>Soliq madaniyatining iqtisodiy ahamiyati va tarkibiy qismlari</i>	21
<i>Ma'murov B.X.</i>	<i>Худудларни барқарор ривожлантириш стратегияларини ишлаб чиқишдаги халқаро амалиёт ва ёндашувлар</i>	35
<i>Mangliyev B.T.</i>	<i>Ta'lim boshqaruvi nuqtayi nazaridan Yaponiya va O'zbekiston tizimlarining tahlili</i>	45
<i>Muxsinjonova G.I.</i>	<i>Turizm sanoatida samarali marketing strategiyalari</i>	52
<i>Normurzayev U.X.</i>	<i>Mamlakatimizda soliq ma'murchiligini va soliq organlari faoliyatini yanada takomillashtirish strategiyasi islohotlari</i>	60
<i>Tohirov A.K.</i>	<i>O'zbekistonda turizm infratuzilmasining amaldagi holati: tizimli tahlil va strategik yondashuvlar</i>	70
<i>To'rayev Sh. Sh., Abdullayev Z.S.</i>	<i>Barqarorlik reytingini aniqlash metodologiyasi va uning soliq mexanizmlari bilan integratsiyasi</i>	80
<i>Джалилов Р.Х.</i>	<i>Солиқ тизимида қўшилган қиймат солиғини ҳисобга олиш масалалари</i>	91
<i>Курбанов З.Н., Санокулова Н.</i>	<i>Асосий воситаларнинг бухгалтерия ҳисобини такомиллаштириш</i>	98
<i>Курбанов З.Н.</i>	<i>Барқарорлик бухгалтерия стандартларини жорий этишнинг зарурияти</i>	104
<i>Кодиров А.М.</i>	<i>Хизматлар соҳасида савдо тўсиқларини камайтириш ва икки томонлама ҳамкорликни ривожлантириш йўналишлари</i>	110
<i>Ортиков Э.Я.</i>	<i>Хусусий капитал аудити: таҳлилий тартиб-таомиллар</i>	119
<i>Тошпулатов Ф.А.</i>	<i>Нотижорат ташкилотларини молиялаштиришнинг халқаро тажрибаси</i>	125
<i>Туракулов Т.А.</i>	<i>Институционал ёндашувнинг назарий асослари</i>	132
<i>Хайдаров Х.Л.</i>	<i>Тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб этиш омиллари ва комплекс баҳолаш усуллари</i>	141
<i>Холмуродов О. Н.</i>	<i>Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари асосида молиявий натижалар бухгалтерия ҳисобини такомиллаштириш</i>	150
<i>Юлдашева М.Т.</i>	<i>Передовой мировой опыт реформирования зелёных налогов</i>	157

СОЛИҚ ТИЗИМИДА ҚўШИЛГАН ҚИЙМАТ СОЛИҒИНИ ҲИСОБГА ОЛИШ МАСАЛАЛАРИ

Джалилов Р.Ҳ.

Қарши давлат техника университети

Аннотация. Ушбу илмий мақолада қўшилган қиймат солиғи, унинг республикамиз ва хорижий мамлакатлар солиқ тизимидаги ўрни, ривожланиш босқичлари келтирилган. Қўшилган қиймат солиғи бўйича ягона ставканинг қабул қилиниши зарурияти асосланган.

Калит сўзлар: солиқ, қиймат, билвосита солиқлар, қўшилган қиймат солиғи, истеъмолчи, ҳисобварақ-фактура, ҳисобот даври.

Аннотация. В данной научной статье представлен налог на добавленную стоимость, его место в налоговой системе нашей республики и зарубежных стран, этапы его развития. Он основан на необходимости принятия единой ставки налога на добавленную стоимость.

Ключевые слова: налог, стоимость, косвенные налоги, налог на добавленную стоимость, потребитель, счет-фактура, отчетный период.

Abstract. This scientific article presents the value added tax, its place in the tax system of our republic and foreign countries, the stages of its development. It is based on the need to adopt a single rate of value added tax.

Key words: tax, value, indirect taxes, value added tax, consumer, invoice, reporting period.

1. Кириш.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 20 декабр 2022 йилдаги Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномасида таъкидлаганидек, бюджет харажатлари, аҳоли ва тадбиркорлар олдидаги мажбуриятларимизни қисқартирмаган ҳолда, бизнесга солиқ юкини камайтириш бўйича ишларни давом эттирамиз. Жумладан, 1 январдан бошлаб қўшилган қиймат солиғи ставкасини 15 фоиздан 12 фоизга пасайтириш ҳисобидан тадбиркорлар ихтиёрида йилига камида 14 триллион сўм маблағ қолади. Лекин бизнес муҳитини яхшилаш учун фақат солиқни камайтиришнинг ўзи етарли эмас (lex.uz, 2022).

Кўпгина мамлакатларда қўшилган қиймат солиғи давлат солиқ даромадларининг 12 фоиздан 30 фоизгача бўлган даромад қисмини қоплайди, яъни ялпи миллий маҳсулотнинг ўртача 5-10 фоизини ташкил қилади.

Қўшилган қиймат солиғи илк бор Ўзбекистонда 1991 йилда “Корхоналар, бирлашмалар ва ташкилотлардан олинадиган солиқлар тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни орқали жорий этилган. Мазкур солиққа бугунги кунга қадар қатор аҳамиятли ўзгартиришлар киритилган. Жумладан, товар (иш, хизматлар) реализация қилиш жойи тушунчаси киритилган, товар (иш, хизматлар) етказиб берувчиларга тўлаб

берилган ҚҚС суммасини касса усулида аниқлашдан уни ҳисобга олиш усулига ўтилган, объект, база тушунчалари такомиллаштирилган ва ҳоказо.

Қўшилган қиймат солиғи - бу билвосита солиқларнинг бир тури бўлиб, товар, иш, хизматларни ишлаб чиқаришнинг ҳар бир поғонасида яратиладиган товар, иш, хизматлар қийматининг бир қисмини бюджетга ўтказиш орқали тўланади.

2. Адабиётлар шарҳи.

Тадқиқотнинг муаммосига бағишланган илмий ишларнинг таҳлили шуни кўрсатдики, ушбу мавзунини хорижий олимлар ва бошқалар тадқиқ этилган.

Жаҳонда (2020) қўшилган қийматни солиққа тортиш методикасини такомиллаштиришга оид олиб борилган илмий тадқиқот ишлари натижасида қатор илмий натижалар олинган. Жумладан, “қўшилган қиймат солиғининг оптимал ставкаси 15-20 фоизни ташкил қилиши, ставка пасайтирилиши бюджет тушумлари етишмовчилигига олиб келиши, юқори ставканинг жорий қилиниши бизнесни яширишга олиб келиши исботланган (КРМГ, Лондон), ҚҚСдан қочиш иқтисодий ўсишга, макроиқтисодий барқарорликка таъсир этиши исботланган (Georgia State University, АҚШ), Тадбиркорлик субъектларининг асосий солиқ харажатлари қўшилган қиймат солиғига тўғри келиши асосланган (Nevin Economic Research Institute, Ирландия), Ўзбекистон Республикасида қўшилган қиймат солиғи ставкасининг икки фоизли пунктга пасайтирилиши ЯИМнинг 0,56 фоиз ўсишига олиб келиши асосланган (UNDP, 2020)

И.М.Борниковани (2018) ёзишича ҚҚС биринчи марта 1954-йил 10-апрелда Францияда жорий қилинган. Унинг ихтироси жаноб Морис Лоретга тегишли. Ҳозирги вақтда ҚҚС 137 мамлакатда қўлланилади.

Мамлакатимиз иқтисодчилари ҚҚСнинг ижобий ва салбий томонлари бўйича ўзларининг фикрларини билдиришган. Жумладан. М.Комиловнинг (2020) ёзишича, бугунги кунда дунёнинг 140 га яқин давлатларида қўшилган қиймат солиғи муваффақиятли қўлланилиб келмоқда.

В.Г.Пансковнинг (2015) фикрича, “ҳозирда ҚҚС 160 дан ортиқ мамлакатларда амал қилади. Қўшилган қиймат солиғининг асосий афзалликлари қиймат бетарафлик, ошқоралик, ишонч ва ўзини ҳимоя қилиш тамойили сифатида шакллантирилиши мумкин”.

Жаҳондаги айрим мамлакатларнинг қўшилган қиймат солиғи бўйича қўллаб келаётган ставкалари турлича. Айрим давлатларда қўлланилаётган ҚҚС ставкаси энг юқори солиқ ставка Венгрия давлатида 27 фоиз ва Швецияда 25 фоиз бўлса, энг паст солиқ ставкаси эса Сингапур ва Саудия Арабистонида 5 фоиз миқдоридан белгиланган (Комилов, 2020).

М.И.Алимарданов ва Б.Н.Абдуллаевларни (2015) такидлашича, “Қўшилган қиймат солиғининг бир неча ижобий томонлари мавжуд, аввало унинг корхоналар молиявий ҳолатига боғлиқ эмаслиги, яъни нейтраллиги уни юқори даражада ундириш имконини беради. Ишлаб чиқариш (иш бажариш, хизмат кўрсатиш)нинг ҳар бир босқичида ундирилганлиги учун бюджетга узлуксиз даромадлар келишини таъминлайди. Шунга қарамай, ҳозирги пайтда қўшилган қиймат солиғи корхоналар молиявий аҳволига анча оғир таъсир кўрсатмоқда. Чунки хўжалик субъектлари ва истеъмолчиларда молиявий имкониятларнинг пастлиги сабабли қўшилган қиймат солиғи ставкаси улар учун жуда юқорилиги уларда фойдага эга бўлиш имкониятини чегаралайди.

Б.Тошмурадова (2021) ҚҚС борасида муаммоларга тўхталган: “Солиқ концепцияси асосида киритилган янгиликлар солиқ тизимини маълумдаражада такомиллаштирганига қарамай амалиётда уларни қўллаш борасида муаммолар, ноаниқликлар, шунингдек, солиқ органлари мутухассислари ва тадбиркорлар томонидан айрим қонунчилик қоидаларига қарама-қарши муносабатлар ҳам юзага

келмоқда. Баъзи ҳолларда эса солиқ тизимининг айрим тамойилларининг бузилиши ҳолатлари ҳам кузатилади. Солиқ тўловчилар ва иқтисодчи мутахассислар томонидан кўп мунозараларга сабаб бўлаётган қўшилган қиймат солиғи ҳам шулар жумласидандир”.

И.М.Ниязметов, У.А.Сафаров, Х.Ж.Раджаповларнинг (2021) фикрича, ўзининг асл моҳиятига кўра ҚҚС аслида унчалик мураккаб солиқ эмас. Айниқса, тобора ривожланиб бораётган рақамли технологиялар шароитда ва бугунги кунда кенг тарқалган инвойс (ҳисоб-фактура) усулига асосланган занжирсимон ҚҚС механизмида бюджетга тўланадиган солиқ реализация қилинган товар (хизмат)ларга нисбатан ҳисобланган ҚҚС суммаси билан мол етказиб берувчиларга тўланган (кирим қилинган) ҚҚС суммаси ўртасидаги (мусбат) фарқ сифатида осон ҳисоблаб чиқилади. Бироқ, реал ҳаётда ҚҚС механизмига турли хил имтиёзлар ва истисноларнинг қўлланилиши уни амалда мураккаблашувига олиб келган. Солиқнинг пасайтирилган (шу жумладан, нолли) ставкаларидан фойдаланиш эса ҳисобкитобларда ҚҚС манфий тафовути юзага келиши ва унинг давлат томонидан қопланиши билан боғлиқ муаммолар пайдо бўлиши сабаб бўлган.

Бугунги кунда республикадаги ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳаларида қўшилган қиймат солиғи бўйича занжирда узулишлар мавжудлиги, имтиёзлар кўплиги, давлат аҳамиятга молик товарлар нархлари тартибга солиниши ва турли солиқ режимлари мавжудлиги товарлар (хизматлар) нархига ўз таъсирини ўтказмоқда.

3. Тадқиқот методологияси.

Тадқиқотда иқтисодий таҳлил, мантиқийлик ва гуруҳлаш усулларида фойдаланилди. 2017-2021 йилларда республикада қўшилган қиймат солиғи бўйича занжири яратилиши борасида амалга оширилган ислохотлар ва солиқ имтиёзлари, давлат томонидан тартибга солинадиган ижтимоий аҳамиятга молик товарларга (хизматларга) қўшилган қиймат солиғининг таъсири таҳлил қилинди.

4. Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Қўшилган қиймат солиғи - ишлаб чиқариш ва тақсимлашдан тортиб истеъмолчига, сотишгача бўлган жараёнда ҳар бир циклдан олиннадиган билвосита кўп поғанали солиқдир. Унинг объекти қўшилган қиймат, яъни маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи ёки хизматлар бажарувчи томонидан янги буюм ёки хизматни бажариш учун сотиб олинган хом ашё, материаллар ёки маҳсулотлар қийматига қўшилган қиймат ҳисобланади. Ушбу солиқ маҳсулот нархининг барча унсурларини чеклайди ва ишлаб чиқарувчини ишлаб чиқариш чиқимларини камайтиришга ундайди.

Қўшилган қиймат солиғи бўйича ҳисоб-китоблар жараёнида давлат саноат ва савдо сармояси айланиши суръатлари ҳақида маълумот олади, бу эса макроиқтисодий тартибга солинишини енгиллаштиради. Бундан ташқари, давлат товарнинг аҳоли - солиқнинг мазкур турининг ягона ва охириги тўловчисига сотилишига қадар даромад олиш имконига эга бўлади. Жаҳон амалиёти қўшилган қиймат солиғини ҳисоблашнинг деярли бир хил тизимини назарда тутди. Тўловчи ҳаридордан сотилган товарлар, бажарилган ишлар, кўрсатилган хизматлар учун солиқ суммаси ва етказиб берувчи томонидан моддий ресурслар, ёқилғи, ишлар учун тўланган ва улар қиймати ишлаб чиқариш ва айланма ҳаражатларга киритилган солиқ суммаси орасидаги фарқни тўлайди. Тўланиши керак бўлган солиқ манфий бўлиб чиқса, яъни бу солиқ кўпайиб кетса, қолдиқ бўлажак тўловлар ҳисобига киритилади ёки ривожланган мамлакатларда қабул қилинганидек, бюджетдан бошқа суммалар ҳисобига қопланади. Қўшилган қиймат солиғига асосланган солиқ тўлаш тизими солиқларни қисмларга ажратиб олиш имконини беради, чунки фирманинг барча сотувларидан солиқ олинади, бироқ оралиқдаги ҳаридлар учун тўланган солиқлар кейинчалик умумий суммадан қопланади.

“Солиқ кредити” сифатида таниш бўлган бу усул солиқ тизимига ўзини-ўзи тартибга солиш имконини беради, бу эса солиқлар олиш тартибини яхшилайтиди.

Қўшилган қиймат солиғининг асосий афзаллиги шундаки, ишлаб чиқаришнинг ҳар бир босқичида тўланган солиқ миқдорини ҳисоблаш мумкин. Бу мисол учун, экспорт учун солиқ чегирмаларини ҳисоблаш ва экспорт субсидиялари берилишида бузилишларнинг олдини олиш имконини беради. Бундан ташқари бундай кўп босқичли солиқлардан фойдаланиш ягона фирма тузилмаси ёки корхоналар уюшмаси доирасида маҳсулотлар ишлаб чиқаришда солиқ суммасини камайтиради ва шу тариқа фирмаларнинг вертикал интеграциясига туртки бўлади.

Қўшилган қиймат солиғи тўловчилари:

- солиқ солинадиган оборотларга эга бўлган юридик шахслар;
- норезидентлардан, яъни хорижий давлатлар компанияларидан иш ва хизматларни импорт қилаётган юридик шахслар;
- товарларни импорт қилувчи юридик ва жисмоний шахслар;
- ихтиёрий равишда қўшилган қиймат солиғини тўлашга ўтган ягона солиқ тўлови тўловчи юридик шахслар;
- оддий ширкат шартномаси бўйича солиқ солинадиган оборотларни амалга ошираётганда зиммасига унинг ишларини юритиш юклатилган (ишончли шахс) шерик (иштирокчи) юридик шахс;
- қурилиш ташкилотлари – қурилиш ишларини молиялаштиришнинг марказлаштирилган манбаларини жалб этган ҳолда танлов савдолари асосида амалга оширилаётган объектлар бўйича.

2019 йил 1 январдан бошлаб ўтган йил якуналари бўйича йиллик айланмаси (ялпи тушуми) 1 млрд. сўмдан ошган ёки жорий йил давомида ушбу белгиланган чегаравий миқдорга етган тадбиркорлик субъектлари қўшилган қиймат солиғи тўлашга ўтиш белгиланди (Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, 2018).

1998 йилдан бошлаб маҳсулот (иш, хизматлар) жўнатилиши товарларнинг реализация қилинган деб ҳисобланади. Ҳозирги бозор муносабатларига ўтиш даврида корхоналар ва аҳоли даромадларининг жуда паст даражада бўлиши натижасида, давлат кўпроқ эгри солиқларни оширишга мажбур бўлмоқда. Лекин давлат ўз харажатларини қоплаш учун юқори даражага кўтариши салбий оқибатларга олиб келиши мумкин. Унинг маълум даражада иқтисодий асосланган, корхоналар молиявий ҳолатини ва аҳоли турмуши моддий даражасини нормал ҳолатда таъминлайдиган чегараси бўлиши лозим. Жисмоний шахслар даромад солиғи ундирилишда (тўғри солиқ) солиқ тўловчининг даромади даражаси, тўлов қобилияти ва бошқа эътиборга олинади. Қўшилган қиймат солиғида эса бундай ҳолатлар эътиборга олинмайди. Товарларни эҳтиёжини қондириш учун сотиб олган аҳоли бу солиқни тўлайверади.

Ҳисобга олинандиган сумма қўшилган қиймат солиғи тўловчининг танловига биноан алоҳида-алоҳида ва (ёки) мутаносиб усулда аниқланади.

Ҳисобга олинандиган қўшилган қиймат солиғи суммасини аниқлашнинг танланган усули календарь йил мобайнида ўзгартирилиши мумкин эмас.

Мутаносиб усул қўлланилганда ҳисобга олинандиган қўшилган қиймат солиғи суммаси солиқ солинадиган оборотнинг умумий оборот суммасидаги улушидан келиб чиқиб аниқланади. Алоҳида-алоҳида усул қўлланилганда қўшилган қиймат солиғи тўловчи солиқ солинадиган ва солиқ солинмайдиган оборот мақсадларида фойдаланиш учун олинган товарлар юзасидан харажатлар ҳамда қўшилган қиймат солиғи суммалари бўйича алоҳида-алоҳида ҳисоб юритади. Бунда алоҳида-алоҳида ҳисобни юритиш имкони бўлмаган умумий харажатлар бўйича харажатларни тақсимлаш мутаносиб усулда амалга оширилади.

Қўшилган қиймат солиғи ўзининг ўрни бўйича бюджетнинг даромад қисмини шакллантиришда, республика ва корхоналар иқтисодига таъсири, нархлар

пропорциясини аниқлашда улардан ўтиб кетди. Қўшилган қиймат солиғи қўлланила бошланган вақтдан hozirги кунгача бўлган даврда Ўзбекистон давлати бюджетининг асосий манбаларидан бирига айланди. Ўтган даврлар ичида қўшилган қиймат солиғи ставкаси 1992 йилда амал қилган 30 фоиздан 1997 йилга келиб 18 фоизгача туширилди ва 1998 йилдан бошлаб 20 фоиз қилиб белгиланиб, ушбу ставка 2019 йилнинг 1 октябрь ойигача сақланиб қолинди. 2019 йил 1 октябрдан (Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, 2019) 15 фоиз, 2023 йилнинг январидан (Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, 2022) эса 12 фоизлик ставкага туширилди. Ҳозирги вақтда амалиётда “ноллик” ставка ҳам қўлланилмоқда.

1-жадвал

Дунё мамлакатларида қўшилган қиймат солиғи ставкаларининг ҳолати

Қитъа	ҚҚСнинг ўртача фоиз ставкаси	Юқори фоиз ставкаси	Паст фоиз ставкаси
Европа	19,98	27,00	3,00
Америка	16,33	23,00	10,00
Осиё	10,47	15,00	5,00
Африка	11,75	15,00	6,00
Австралия	10,00	10,00	10,00
Ўзбекистон	15,0		

Юқоридаги жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики қўшилган қиймат солиғининг энг юқори ставкаси ўрнатилган давлатлар Европа қитъасидаги Венгрия давлати (27 %), Дания, Норвегия, Швеция давлатларида (25 %) ҳиссасига тўғри келса, энг паст ставка Жерси ороли (3 %)га тегишли.

Марказий осие давлатларидан Тожикистон Республикаси ва Туркменистон Республикаларида қўшилган қиймат солиғи 15 фоизлик ставкада, қолган қўшни давлатларда 12 фоизни ташкил этади.

Умуман солиқлар ва мажбурий тўловлар ставкаларини пасайтирилиши, уларни ундириш механизмларининг такомиллашиши амалдаги солиқ юкининг камайишига ва бюджетга тўловларнинг ўз вақтида келиб тушишига ижобий таъсир кўрсатади. Бугунги кунда ягона солиқ тўлови тўлайдиган кичик корхона ва микрофирмаларни солиққа тортиш жараёнида қўшилган қиймат солиғини қўллаш, ҳисоблаш ва ундириш тартибидаги айрим муаммоларнинг мавжудлиги, ушбу соҳада фаолият олиб бораётган кичик корхоналарнинг ихтиёрий равишда ҚҚС тўлашга ўтишлари мумкинлиги белгилаб қўйилган.

Қўшилган қиймат солиғининг ставкаси пасайишига қарамасдан, унинг суммаси 2018 йилда 27,9 трлн.сўм бўлган бўлса, 2023 йилда 57,9 трлн сўмни, ташкил этган (2-жадвал).

2-жадвал

2018-2023 йилларда давомида қўшилган қиймат солиғи тушумлари динамикаси, трлн.сўм

Кўрсаткичлар	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ЯИМ	426,6	532,7	605,5	738,4	888,3	1 066,6
Бюджет даромадлари	79,1	112,2	132,9	164,8	202,0	231,7
ҚҚС	27,9	33,8	31,2	38,4	52,2	57,9
ҚҚСни жами даромаддаги улуши	35,3	30,1	23,5	23,3	25,8	24,9

ҚҚСни тўлашга ўтиш учун юридик шахслар ҳисобот даври (чораги) бошланишидан камида бир ой аввал, янги ташкил этилган юридик шахслар эса – фаолият кўрсата

бошлагунга қадар солиқ бўйича ҳисобга олиш жойидаги давлат солиқ хизмати органига ёзма билдириш тақдим этади.

Сўнгги йиллардаги солиқ сиёсатининг таҳлили давлат бюджетининг даромадлари таркибида эгри солиқлар улушининг анча ўсаётганини ҳамда тўғри солиқлар салмоғининг камаяётганини кўрсатмоқда.

5. Хулоса.

Кўшилган қиймат солиғини тўлаш механизми ички ва айниқса ташқи солиққа тортишда - мўлжалланган жойига қараб халқаро стандартларга мувофиқлаштирилди. Кўшилган қиймат солиғи бўйича ягона ставканинг қабул қилиниши ҳисоб ва ҳисобкитоб жараёнларини анча соддалаштирди. Бундан ташқари, ҳисобварақ фактуралар тизимининг жорий этилиши солиқ ҳисоби ва ҳисоблаб чиқарилиши устидан назоратга автоматик тус берди. Бироқ бунда асосий муаммо - кўшилган қиймат солиғи тўлашдан озод қилиш муаммоси ҳал этилмай қолмоқда. Бундан солиққа тортишнинг асосий тамойилларидан бири – адолатлилик тамойили бузилмоқда, чунки ушбу солиқни тўламайдиганлардан маҳсулот сотиб олувчи, мазкур солиқ тўловчиларининг солиқ юки ортмоқда. Шу тариқа кўшилган қиймат солиғини бирхиллаштириш ва соддалаштириш масаласида келгусида унга доир барча имтиёз ва истисноларни бекор қилиш асосий йўналиш тусига эга бўлади. Мазкур солиқ давлатга жуда қулай ва “арзон” тушади. Чунки корхона ва ташкилотлар фойда олиши ёки олмаслигидан қатъий назар товарлар сотилиши билан бюджетга келиб тушади, яъни бюджет даромадларининг узлуксизлигини таъминлайди.

Адабиётлар:

Ўзбекистон Республикаси Президенти, 2022. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 20 декабр 2022 йилдаги Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномаси.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши, 1991. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Қарори, 15.02.1991 йил 226-ХII-сон.

Абдуллаев, А.Б., 2020. Солиқ тўловлари ҳисоби ва таҳлилини такомиллаштириш. Диссертация. Тошкент, бет 69.

Бортникова, И.М. (сост.), 2018. Налоги и налогообложение: учебное пособие. Персиановский: Донской ГАУ.

Комилов, М.М., 2020. Кўшилган қиймат солиғи маъмурчилигини такомиллаштириш – бюджет даромадлари барқарорлигини таъминлаш омилдир. Иқтисодиётда инновациялар – Инновации в экономике – Innovations in economy, №5.

Пансков, В.Г., 2015. Изменение порядка зачисления средств НДС: введение НДС-счетов. Вестник АКСОР, № 3(35), с.17–18.

Алимарданов, М.И. и Абдуллаев, Б.Н., 2015. Кўшилган қиймат солиғини такомиллаштириш масалалари. Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар, №6 (ноябрь–декабрь).

Ташмурадова, Б.Э., 2021. Кўшилган қиймат солиғи базасини аниқлаш ва ҳисоблаш хусусиятлари. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, №3 (май–июн).

Ниязметов, И.М., Сафаров, У.А. и Раджапов, Х.Ж., 2021. Кўшилган қиймат солиғи механизмини такомиллаштириш. Логистика ва иқтисодиёт, №2.

Ўзбекистон Республикаси Президенти, 2018. Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси тўғрисида ПФ–5468-сон, 29.06.2018 й.

Ўзбекистон Республикаси Президенти, 2019. Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида ПФ-5837-сон, 26.09.2019 й.

Ўзбекистон Республикаси, 2022. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, 30.12.2022 йилдаги ЎРҚ-813-сон.

Джалилов, Р.Х., 2022. Нормативно-правовая база по порядку организации камерального контроля в Республике Узбекистан и ее значение. Экономика и социум, №103.